**ФІЛОСОФІЯ В УРСР ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.
У ОЦІНКАХ ЗАХІДНИХ ФІЛОСОФІВ ТОГО ЧАСУ:
ОБРАЗ КИЇВСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ
50-Х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 60-Х РР. ХХ СТ.**

Георгій Вдовиченко, доктор філософських наук, ст. науковий співробітник,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8532-7672>
E-mail: georgyv dovychenko@knu.ua

Отримано: 10.05.2021

Ухвалено до друку: 31.05.2021

Опубліковано: 21.06.2021

Вдовиченко Г. (2021). Філософія в УРСР другої половини ХХ ст. у оцінках західних філософів того часу: образ київської філософської школи 50-х – першої половини 60-х рр. ХХ ст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 2(5), 5-17. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2021/5-1/8>

Анотація

Стаття присвячена темі генези у 50-х – першій половині 60-х рр. ХХ ст. образу Київської філософської школи як прикметної учасниці міжнародного наукового процесу періоду «холодної війни» у контексті формування в країнах Західного світу уявлення про філософію УРСР. Постала в проміжку між ХХ (1956 р.) та ХХІV (1971 р.) з'їздами КПРС, - під час хрущовської «відлиги» чи етапу метаморфозації СРСР від сталінізму до неосталінського «застою», ця школа була провідним ідейно-організаційним осередком філософського життя УРСР часу геополітичної боротьби Східного й Західного військово-політичних блоків під орудою СРСР і США. Головний представник Радянської України у налагодженому в середині 60-х рр. ХХ ст. її діалозі зі світовою філософською думкою, Київська філософська школа, в основному її українознавчий історико-філософський доробок 50-х – 70-х рр. ХХ ст., стала центральним об'єктом у дослідженні філософської думки УРСР філософами і науковими інституціями США, ФРН і інших країн Західного блоку в другій половині ХХ ст. Це вивчення можливо поділити на три умовні етапи: 1. підготовчий за доби переходу від сталінізму до хрущовської «відлиги» (кінець 40-х – початок 60-х рр. ХХ ст.); 2. наукової міжнародної взаємодії за умов ідейного протистояння часу переходу від цієї «відлиги» до неосталінського «застою» (початок 60-х – початок 70-х рр. ХХ ст.); 3. активізації ідейного протистояння часу переходу від «застою» до горбачовської «перебудови» (початок 70-х – друга половина 80-х рр. ХХ ст.). Протягом першого та початку другого з них філософи діаспори П. Феденко і Д. Соловей розпочали критичний аналіз шевченкознавчого доробку директора Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР Д. Острянина в контексті активної участі їх і їх колег В. Барки, С. Галамая, Б. Кравців та М. Кушніра, як і вже відомих вчених О. Кульчицького, І. Мірчука і В. Яніва, в радянськознавчих філософських студіях. Не менш важливими свідченнями про характер рецепції філософської думки СРСР викладачами вишів Західної Європи і США в першій половині 60-х рр. ХХ ст. є й спогади про закордонні зустрічі з ними творців Київської філософської школи, у першу чергу директора згаданого інституту П. Копніна та його заступника М. Гончаренка.

Ключові слова: українська філософія, філософська думка української діаспори, Київська філософська школа, Інститут філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, Д. Острянин, П. Копнін, М. Гончаренко, П. Феденко, Д. Соловей.

Вступ

Здійснене нами у тематичній серії статей, передусім (Vdovychenko, 2020a; Vdovychenko, 2020b; Vdovychenko, 2021a; Vdovychenko, 2021b), дослідження ряду актуальних питань та забутих сторінок історії Київської філософської школи, як чільного ідейно-організаційного академічно-вишівського осередка поступу філософських освіти, науки й культури другої половини минулого століття в УРСР, дозволяє визнати її провідну роль у процесі відродження перерваного сталінським режимом у 30-х рр. XX ст. радянського етапу інституціоналізації модерної української національної філософської традиції. Вивчення місця та ролі в її історії наукового колективу Інституту філософії ім. Г. Сковороди під проводом академіків П. Копніна (1962 - 1968) та В. Шинкарука (1968 - 2001), зокрема як головного осередка згаданої школи й, водночас, однієї з перших у післясталінський час в УРСР академічних мікромоделей-прообразів відкритого суспільства та чільної української учасниці у міжнародному філософському процесі другої половини XX ст., актуалізує розгляд проблеми вивчення та оцінювання наукових здобутків Київської філософської школи її зарубіжними партнерами. На особливу увагу заслуговує маловивчене питання специфіки рецепції цих здобутків науковцями Західного блоку, як-от філософами США, ФРН, Великій Британії, зокрема з української діаспори, у першу чергу потреба в класифікуванні та фаховому розгляді етапів цього дослідження. Метою цієї статті є з'ясування основних підсумків початкового періоду формування в 50-х – першій половині 60-х рр. XX ст. у філософській думці країн Західного блоку, передусім у філософів української діаспори, образу Київської філософської школи та уявлення про філософію в УРСР після Другої світової війни.

Джерела

Визначення теми цієї статті зумовлене, чималою мірою, актуалізуванням значної уваги вітчизняних науковців, у першу чергу саме ідейних наступників Київської філософської школи з Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України, – колективу відділу історії філософії в Україні під керівництвом С. Йосипенка, до філософської думки української діаспори у країнах Західного блоку (Філософська думка західної української діаспори XX століття: ідеї та постаті, 2018). Водночас, воно спричинене розпочатим у незалежній Україні процесом демітологізування історії згаданої школи у проектах з усної історії філософії Т. Чайки і дослідницьких гуртків і товариств її колег з чільних вишів Києва і Львова. Використані в цій статті джерела можна умовно поділити на дві основні умовні групи публікацій: 1. Східного блоку та, головним чином, СРСР (україномовні та іншомовні статті, монографії і т.д.), як і видані вже в Україні спогади діячів Київської філософської школи та ін.; 2. США, ФРН та інших країн Західного Блоку (в першу чергу україно- й іншомовні статті й монографії філософів українського походження, як і, переважно, англomовні дослідження). Прикметними взірцями першої з них є як видані АН УРСР і АН СРСР англomовні видання, як-от «Academy of Sciences of the Ukrainian SSR», «Marxist Dialectics Today», так і публікації їх членів, відомих філософів УРСР (Копнин, Передерий, 1964; Гончаренко, 1967), зі спогадами про їх зарубіжні наукові відрядження. Не менш політизованим, ніж вони, є, на наш погляд, і основний масив другої з груп джерел, головним чином активно задіяний у ній чималий обсяг наукових і науково-публіцистичних праць філософів діаспори в періодичних виданнях («The Ukrainian Quarterly», «Вільна Україна», «Вісник», «Фенікс», «Сучасність», «Шлях Перемоги» й ін.) і збірниках наукових праць («Український збірник» й ін.), а саме: (Феденко, 1961; Соловей, 1961; Кушнір, 1963; Барка, 1963; Галамай, 1963; Кравців, 1966 та ін.). До поля нашої уваги, крім низки монографій знаних західних філософів-радянознавців, наприклад (Plamenatz, 1954), які мали значний вплив на філософів діаспори, потрапили й дайджести та бюлетені, як-от огляди періодики УРСР і СРСР («Digest of the Soviet Ukrainian Press» видавництва «Сучасність», «The Current Digest of the Soviet Press» Американської Асоціації з розвитку слов'янських студій), та інші видання, в яких були згадані діячі Київської філософської школи і їх праці.

Результати

Системно розпочате лише в сучасній Україні, фахове вивчення Київської філософської школи як центрального феномену філософського життя в УРСР другої половини ХХ ст. засвідчило її чільну роль у відродженні перерваного сталінськими репресіями радянського – найтривалішого та найтрагічнішого, процесу інституціоналізації української національної філософської традиції. Постає на матеріальній і кадровій базі відновлених у середині 40-х рр. ХХ ст. філософського факультету Київського державного університету та Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, як двох провідних закладів вітчизняних філософських освіти, науки і культури, Київська філософська школа відома як активний науковий та громадський суб'єкт українських культуро-, націо- й державотворення від часу спускання «залізної завіси» до закінчення «холодної війни». Вона була учасником активізації світового повоєнного правозахисного руху в час від ухвалення на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1948 р. «Загальної декларації прав людини» до підписання в 1975 р. Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі чи Хельсінкської декларації. Цей період дієвого поступу неоантиколоніального руху у Азії, Африці й на інших континентах, як і протестних рухів у Західній, Центральній та Східній Європі, втілювався в УРСР у продовжуючий вже в мирний спосіб національно-визвольні змагання правозахисний рух і явище шістдесятництва. Його показовою ланкою стала генерація українських філософів-шістдесятників – науковців Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, найвідомішими з яких для громадської думки демократичного світу були і є знакові для українського правозахисного руху постаті підданих репресіям у 1972 р. в'язнів сумління В. Лісового та Є. Пронюка. Вони та їх не менш відомі в міжнародних наукових колах колеги, як-от М. Попович і дієво дотичний до правозахисного руху в СРСР, як товариш І. Світличного, О. Зінов'єва і О. Єсеніна-Вольпіна, С. Кримський, були свідками постановлення двополярного світу з його наддержавними системами військових та економічних спілок, змагання яких – від політико-ідеологічної боротьби до перегонів звичайних та ядерних озброєнь, зумовили ряд світових міжнародних криз і призвели людство до загрозливої межі цілковитого зникнення.

Поступове поширення сприйняття цієї школи як явища за межі науково формалізованого аналізу її історії, розпочате опублікуванням у 90-х рр. ХХ ст. спогадів її засновників і творців В. Шинкарука, В. Горського й низки їх колег і продовжене виходом у світ журнальної версії спогадів В. Лісового та двох не менш осяжних спроб науково-мемуарного аналізу зародження згаданої школи у Київському державному університеті та її оформлення й розвитку в Інституті філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР А. Горак і В. Табачковським, здобулось протягом минулого десятиліття на прикметне фахове інноваційне вирішення. Яскравими ланками його плідної реалізації стали перші вітчизняні проекти з усної історії філософії, зокрема «Усні історії філософів» київської дослідниці Т. Чайки і активна діяльність заснованого в 2016 р. на кафедрі історії філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка Студентського товариства усної історії філософії. Найважливішим здобутком цих досліджень, а саме інтерв'ювання, головним чином, відомих представників філософської думки УРСР – засновників і діячів Київської філософської школи, та видання у вітчизняній філософській періодиці їхніх усних спогадів, є отримання суцільного неперервного особистісного візії-свідчень безпосередніх учасників подій як контрверсійної множини осучаснених образів минувшини. Розпочате, в тому числі й нами, вивчення цих автобіографічних реконструкцій, з їх прикметним філософським рефлексуванням маловідомого досі особистісного формування від років дитинства з докладним розглядом замовчуваних до того подробиць розвитку освітнього процесу і наукового життя УРСР і місця свого та їх колег у них, дозволяє виокремити три умовні регіонально-міські кола просторової зумовленості цих спогадів. На наш погляд вони є такі: 1. центральноукраїнське з центром у Києві, представлене проектом Т. Чайки в цілому, як-от виданнями (Крымский и Чайка, 2012; Горский и Чайка, 2014), та проведені Студентським товариством два інтерв'ю, в першу чергу (Головаха, 2017), і з С. Пролеєвим; 2. західноукраїнське з центром у Львові, а саме узяті згаданим вище товариством інтерв'ю в Я. Стратій та два інтерв'ю з М. Кашубою, проведені як на прохання цього ж товариства колегами у Львові, так і членом товариства усної історії Львівського національного університету ім. І. Франка; 3. південноукраїнське з центром у Одесі, представлене проведеними під керівництвом І. Голубович інтерв'ю з О. Роджеро і С. Секундантом.

Вихованці Московського, Львівського та, головним чином, Київського державного університе-

тів, переважна більшість із яких стали співробітниками Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР та представляли філософську думку УРСР на міжнародній науковій арені, ці вчені, зокрема С. Кримський, М. Попович, В. Горський та Я. Стратій, залишили у спогадах-автобіографічних реконструкціях низку частково розглянутих нами у статті (Vdovychenko, 2021) цікавих маловідомих згадок про офіційні й неофіційні контакти власні й своїх колег по роботі з науковими і громадськими колами країн Східного і Західного блоків у 60-х – 80-х рр. XX ст. Доповнені вже згаданими дорожніми нотатками П. Копніна та М. Гончаренка, як і книгою спогадів (Лісовий, 2014), вони дали нам можливість накреслити у загальних рисах досвід Київської філософської школи як учасниці міжнародного філософського життя, а саме налагоджувача наукових контактів СРСР і країн Західного блоку протягом їх геополітичного протистояння. Дестереотипізація та демітологізація сукупного «радянського» образу Київської філософської школи, як і всієї наукової діяльності Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР та філософської думки УРСР як такої на загал, зумовлюють фахове зацікавлення в системному вивченні сприйняття і осмислення явища української радянської філософії її ідейними опонентами, в першу чергу – філософами діаспори українського етнічного походження, ряду найрозвиненіших країн Західного блоку, передусім США і ФРН. Розпочате ще в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. діями «філософського фронту» УСРР епохи «Розстріляного Відродження», як-от академіком ВУАН В. Юринцем та членом-кореспондентом ВУАН П. Демчуком на матеріалах праць І. Мірчука, Д. Оляничина, Д. Залозецького, Я. Яреми і, головним чином, Д. Чижевського, як автора розвідок «Філософія на Україні» (1926) та «Нариси з історії філософії на Україні» (1931), вітчизняне «філософське діаспорознавство» перетворилось у 30-х – 40-х рр. XX ст. на складник ідеологічної боротьби радянської влади з «українським буржуазним націоналізмом» в УРСР і світі. Виразно позначені її пропагандистським характером, перші спроби публічної оцінки заборонених у СРСР текстів мислителів діаспори за постсталінського часу, як-от у вступі до «Нарису історії філософії на Україні» (1966) тоді вже колишнього директора Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР Д. Острянина, поклали початок складному й суперечливому діалогу роз'єднаної державними кордонами та накинутими їй доктринами української філософської думки постмодерну.

Попереднє дослідження багатьох як відомих, так і, значною мірою, менш znаних та призабутих обставин розвитку цієї, здебільшого заочної, дискусії на основі ознайомлення з її перебігом, головним чином, саме зі шпальт багатьох раритетних зарубіжних періодичних україно- та іншомовних видань і наукових та науково-публіцистичних праць, дозволяє нам виокремити такі три її умовні етапи: 1. підготовчий від початку «холодної війни» між країнами Західного блоку та СРСР під час переходу СРСР від сталінізму до хрущовської «відлиги» (кінець 40-х – початок 60-х рр. XX ст.); 2. тимчасової наукової міжнародної взаємодії СРСР і Західного блоку в контексті їх ідейного протистояння під час переходу СРСР від «відлиги» до неосталінського «застою» (початок 60-х – початок 70-х рр. XX ст.); 3. активізування ідейного протистояння СРСР та країн Західного блоку під час переходу СРСР від «застою» до горбачовської «перебудови» (початок 70-х – друга половина 80-х рр. XX ст.). Одним із доволі примітних і безумовно важливих джерел цього поділу та аналізу виокремлених етапів стала стаття (Мінаков, 2009), автор якої одним із перших в незалежній Україні розпочав системне вивчення проблеми осмислення досвіду філософії в СРСР у зарубіжній філософії XX ст. Висвітлюючи трансформування заочної дискусії П. Грірсона, Д. Гекера та інших західних науковців у 30-х рр. XX ст. з радянською філософією сталінської доби, яка, за його словами, сприймалась на Заході як ворожа, однак, без сумніву, європейська інтелектуальна традиція, М. Мінаков аргументовано висвітлив становлення в «радянським» розвідках «Радянська філософія: дослідження теорії і практики» (1946) Д. Сомервіля та «Радянська свідомість: російська культура під комунізмом» І. Берліна сталого «схоластичного» «західного образу радянської філософії», як «вихідної позиції для західних дослідників». На думку М. Мінакова, марксознавчі студії 50-х – 80-х рр. XX ст. znаних вчених країн Західного блоку Г. Маркузе, Т. Блеклі, Й. Бохеньські, Л. Грегема, Е. Ласло та Л. Колаковського, різнились від цих двох розвідок радше аргументацією й тональністю, ніж висновками.

Водночас, М. Мінаков відзначив і конспективно описав зміну ставлення англо-американських дослідників до радянської філософії в середині 80-х рр. XX ст. – під час горбачовської «перебудови», зокрема в студіях Д. Сканлана й Г. Дама, які, на його погляд, стали своєрідним вододілом у західній тради-

ції розуміння радянської думки, зокрема з огляду й на порушення ними питання щодо системної обмеженості західного радянознавства в розумінні ним подій і процесів у СРСР. Попередньо розглянуті нами здобутки вивчення розвитку філософської думки УРСР у США, Великобританії, Канаді і ФРН у 50-х – 60-х рр. XX ст. як окремими вченими, так і дослідницькими групами спеціальних наукових радянознавчих інституцій, в першу чергу Інституту з вивчення СРСР у Мюнхені, Інституту В. Вільсона з радянознавчих студій, Інституту Кенана з перспективних російських студій, як і низки українознавчих інститутів США та Канади, наприклад у Гарвардському університеті, виявили обмеженість їх уваги до історії філософських традицій національних республік СРСР, зокрема УРСР. Показово, що з сімнадцяти книг «Українського збірника», випущеного в світ протягом 1954 – 1960 рр. за редакцією дійсного члена НТШ та професора Українського Вільного Університету П. Курінного Інститутом для вивчення СРСР у Мюнхені, лише в одній – восьмій, книжці за 1957 р. вміщено власне філософську статтю Галини Корчинської «Три або чотири закони діалектики». Вона присвячена фаховому розгляду марксистсько-ленінської думки СРСР за сталінізму на засадах згаданої праці професора Колумбійського університету Д. Сомервіля і двох монографій політемігрантів-росіян, професорів філософії: «Логіка і діалектика в Радянському Союзі» (1952) А. Філіпова і «Філософські злидні марксизму» (1952) Б. Вишеславцева (під псевдо В. Петров). Вдаючись у ній до критичного аналізу політичної кон'юнктури у філософській думці СРСР 30-х – початку 50-х рр. XX ст. на матеріалах журналу «Вопросы философии» за 1950 – 1955 рр. і ряду інших філософських видань АН СРСР, як-от збірника досліджень Інституту філософії АН СРСР «Про діалектичний матеріалізм» (1953), вона аргументовано висвітлила змінність ставлення радянської влади до формальної логіки в залежності від пануючої інтерпретації діалектичного матеріалізму. Проте, в цій статті, як і в не менш прикметному радянознавчому філософському здобутку цього ж інституту – виданій німецькою монографії «Марксистсько-радянська концепція людини у світлі західної психології» (1956) О. Кульчицького, діяльність новонародженої Київської філософської школи, як і діючого на той час вже одне десятиліття Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, жодним чином не відображена.

Не відзначена вона й на шпальтах більшості знаних нам назв української зарубіжної періодики кінця 40-х – 50-х рр. XX ст.: від популярних тоді видань, як англomовний кварталник Українського Конгресового Комітету Америки «The Ukrainian Quarterly» та суспільно-політичний і науково-літературний місячник ОУН (р) «Визвольний шлях», до «Вісника» Організації Оборони Чотирьох Свобід України і органу Товариства української студіюючої молоді імені М. Міхновського «Фенікс: журнал знання, культури і суспільної думки». Варте уваги те, що вже в першому зошиті останнього з них, яке побачило світ у 1951 р. у ФРН, крім його головного редактора Василя Маркуся взяли участь ще кілька знаних у майбутньому фахових філософів з діаспори. Між них був і Кирило Митрович зі статтею «Персоналізм Емануеля Муніє», який згодом не раз оцінюватиме в своїх сковородознавчих розвідках доробок колег-філософів з УРСР. Показово, що цей осередок філософів-«феніксівців», за участі в ньому колишнього викладача філософського факультету Львівського університету, а на еміграції професора філософії, декана філософського факультету та ректора Українського Вільного Університету, очільника Західноєвропейського центру НТШ у Сарселі О. Кульчицького, голосно заявив про себе згодом у перших числах заснованого в 1961 р. у Мюнхені журналу Українського товариства закордонних студій «Сучасність». На його шпальтах протягом трьох десятиріч виходили у світ цікаві публікації з історії зарубіжної і української філософії О. Кульчицького, К. Митровича, В. Одайника, Д. Козія, П. Балея, в тому числі й таке важливе джерело з історії вивчення філософії в УРСР та СРСР, як осяжна стаття науковця української діаспори у США (Витвицький, 1984), присвячена системному філософському аналізу наукового доробку Київської філософської школи на матеріалах усіх випусків «Філософської думки» за 70-і рр. XX ст. Не менш цікавим свідченням часу налагодження наукових зв'язків СРСР та США є й уміщені в «Сучасності» спогади про відвідини радянських філософських інституцій у Москві, республіках СРСР (Фоєр, 1987) за хрущовської «відлиги» знаного соціолога, доктора філософії Гарвардського університету Л. Фойєра.

Появі чималой кількості головних критичних оцінок здобутків філософів УРСР у періодиці української діаспори у Західній Європі і США 70-х – першої половини 80-х рр. XX ст. передував поступовий перехід від вельми побіжного згадування окремих подробиць у розвитку української радянської філософії та філософії СРСР на загал, наприклад Інституту філософії АН СРСР та відомих радянських фі-

лософів 30-х – 60-х рр. XX ст., до тематично окресленого аналізу внеску науковців Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР та філософів з провідних вишів УРСР до науково-пропагандистського розроблення в 50 – 60-х рр. XX ст. проблем формування світогляду та філософських поглядів Т. Шевченка, І. Франка й Лесі Українки як знакових постатей вітчизняних історії і культури. На особливу увагу заслуговують поодинокі – найперші, згадки у енциклопедично-довідникових та періодичних виданнях Західної Європи та США 50-х – початку 60-х рр. XX ст. про директора Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР Д. Острянина, постать якого, згадана в «Енциклопедії Українознавства», виявилась у 1961 р. об'єктом критики у органі Української Вільної Громади в Америці - «журналі української визвольної думки» «Вільна Україна», передусім у перевиданій брошюрою (Соловей, 1962) статті дійсного члена Української Вільної Академії наук у США Д. Солов'я. Враховуючи ряд критичних зауважень у вміщений у попередньому – тридцятому, числі цього видання за 1961 р. публікації «Шевченко в кривому дзеркалі» П. Феденка до статті Д. Острянина в «Комуністі України», Д. Соловій розглянув його статтю «Ідейна спадщина Т. Г. Шевченка та сучасність» у третьому числі «Вопросов философии» за 1961 р. Засуджуючи її як «грубо наступливу», а її «вченого більшовицького автора», який «займає високе становище в Україні з ласки московського окупаційного апарату ЦК КПСС», визнаючи дієвим учасником «московського більшовицького спотворення, цензурування та фальшування Шевченкової творчості», Д. Соловей наголосив, що для Д. Острянина Кобзар «є лише зручним предметом для несумлінної й грубої політичної спекуляції» та «знаряддям для вислужування перед всевладним окупантом».

Критично аналізуючи «різні оцінки поезії Шевченка» у XIX - XX ст.: від «безсумнівного патріота і «будителя» П. Куліша та «російського монархіста українського роду» В. Демченка до «майстра всякого роду фальсифікацій» Д. Донцова й речників «Москви і її підголосків в Україні», - які, на його думку, спільно намагались «використати поезію Шевченка для своїх політичних цілей і уподобань», доктор філософського факультету УВУ в Празі та декан його історичного факультету П. Феденко присвятив цю статтю огляду ініційованого Всесвітньою радою миру святкування в 1961 р. 100-річчя з дня смерті Кобзаря. Аналізуючи спробу «володарів Кремля» вжити всіх зусиль, щоб «представити Шевченка як «свого», автор статті проілюстрував тезу про «комуністичних пропагандистів», що «відважуються ширити неправду про політичні погляди Шевченка», на прикладі коментування Д. Острянином роздумів Т. Шевченка у поемі «Юродивий» про Д. Вашингтона, а саме протиставлення «поступового для того часу державного ладу, який обстоював Д. Вашингтон», і устрою США як «світового жандарма» в XX ст. Цитуючи вихватки свого заочного опонента на адресу «американо-німецьких фальсифікаторів творчості Шевченка та їх наймитів - українських буржуазних націоналістів» з їх «вигадками» щодо того, що поет «засуджував возз'єднання України з Росією» та «ганьбив Богдана Хмельницького», він вказав на цензурування відповідних місць у радянським виданнях «Кобзаря». У власну чергу, докладно розвиваючи ці тези у згаданій статті, зокрема у пунктах «Що Д. Ф. Острянин несумлінно приписує Тарасові Шевченкові» та «Московське більшовицьке спотворення, цензурування та фальшування Шевченкової творчості», Д. Соловей присвятив основну увагу аналізу ставлення поета як «до Хмельницького за його договір з Москвою у Переяславі», так і до «Мазепи й перемоги Петра під Полтавою» й визначенню «політичного Шевченкового ідеалу та височини Шевченкового патріотизму». Ці дві чи не найперші спроби мислителів діаспори розглянути, хоч у першому випадку принагідно, а в другому докладніше, суспільно-політичну позицію Д. Острянина, наступного року усунутого з посади директора Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, оминають увагою власне філософський доробок його та його колег з інституту і є першими яскравими взірцями підготовчого етапу оцінювання мислителями діаспори філософії в УРСР.

Визначене в згаданій статті П. Феденка як «перша спроба – використати роковини українського поета для міжнародної комуністичної пропаганди», проведення Всесвітньою радою миру в 1956 р. «ювілею з нагоди століття Івана Франка» стало одним із головних приводів системного осмислення феномену українського радянського франкознавства, великою мірою саме філософських його здобутків, членом редколегії «Енциклопедії Українознавства», головним редактором «Сучасності» у 1971 - 1975 р., поетом і перекладачем Б. Кравцівим у статті (Кравців, 1966). Залучаючи до осяжного огляду «дуже фрагментарного і довільного» аналізу вченими УРСР суспільно-політичних поглядів І. Франка, особливо його думок про соціалізм та марксизм, низку фахових філософських студій, зокрема моног-

рафії «Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка» (1956) професора кафедри філософії Львівського держуніверситету А. Брагінця і «Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка» (1949) та «Світогляд Івана Франка» (1956) О. Білоуса, автор статті звернув особливу увагу на ґрунтовний доробок «франкознавця старої західноукраїнської школи» М. Возняка. Вказуючи на те, що останній та його колеги-франкознавці УРСР, включно з автором публікації «Деякі питання соціалізму в публіцистиці Івана Франка 70-х – 80-х рр. XIX ст.» зі збірника «Іван Франко. Статті і матеріали. №7» (1960), співробітником цієї кафедри А. Пашуком, змушені обмежуватись у розгляді питань про формування світогляду І. Франка «раннім періодом його діяльності», разом виступаючи у цьому як «дуже односторонні і тенденційні», Б. Кравців розлого зупинився на цензуруванні розвідок І. Франка в УРСР на прикладі низки видань його праць, зокрема «Іван Франко. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори» (1956). Ця розвідка Б. Кравціва, опублікована ним у п'ятому числі журналу «Сучасність» за 1966 р., була видана того ж року як передмова до впорядкованого ним збірника «Іван Франко про соціалізм і марксизм. Рецензії і статті: 1897 - 1906» (1966). У коментарях до вміщених у ньому сімох праць І. Франка Б. Кравців засвідчив обізнаність з дослідженнями радянських філософів і про М. Драгоманова та М. Павлика, як-от монографією «Суспільно-політичні і філософські погляди М. Павлика» (1962) завідувача в 70-х рр. XX ст. відділу історії філософської і соціологічної думки на Україні Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР П. Манзенка.

Показово, що вже в цій публікації було яскраво увиразнено провідну, на наш погляд, тенденцію в розгляді філософами української діаспори у 60-х – 80-х рр. XX ст. представників і доробку Київської філософської школи, а саме звернення доволі заполітизованої критичної уваги на українознавчий доробок відділу історії філософії на Україні Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР. Висвітлений у статті (Шеремета, 2013) етап історії згаданого відділу за директорства в інституті Д. Острянина (1952 - 1962), за якого і було закладено засади Київської філософської школи і її академічних студій з історії філософії України від Середньовіччя до, власне, епохи «Розстріляного Відродження», визначений у спогадах Є. Головахи як період переходу в філософії УРСР від «філософської персонології» повоєнного часу, коли треба було «показати, що в Україні була філософія, а головне, що ця філософія мала певне відношення до марксистської ідеології», до написання узагальнюючих праць з історичного й діалектичного матеріалізму. Показовими взірцями адаптування до свідомості громадян УРСР марксизму-ленінізму були, за його словами, обрані знакові для українського народу постаті Т. Шевченка, Лесі Українки та І. Франка, яким і були присвячені перші філософські розвідки його батька, очільника згаданого відділу І. Головахи, як-от «Т. Г. Шевченко і російські революційні демократи 50-х – 60-х рр. XIX ст.» (1953) та «Суспільно-політичні і філософські погляди Лесі Українки» (1953). Його наступник на цій посаді й, водночас, директор інституту впродовж майже всієї хрущовської «відлиги», Д. Острянин, разом із тим, звернув пильну увагу на філософські питання природничих наук у працях «Боротьба за матеріалістичні ідеї у вітчизняній біології в першій половині XIX ст.» (1952) та «І. І. Мечніков у боротьбі за матеріалізм у природознавстві» (1954). «Філософським мейнстрімом» у філософії УРСР 50-х рр. XX ст., за Є. Головахою, була вимога обґрунтувати, що вітчизняні діячі науки і культури мали матеріалістичні погляди й цілком відповідали вимогам марксистського вчення, і, по друге, що саме на цих засадах і має будуватися вся наука.

Фахові дослідники духовної історії України та людства: від вихованця філософського факультету Львівського університету, президента Європейської президії Української вільної академії наук, засновника «Ордену Бога Сонця» й дослідника «Велесової книги» В. Шаяна до магістра філософії Львівського університету, члена товариства католицьких філософів Америки та очільника Українського католицького об'єднання «Обнова», дослідника спадщини Св. Томи Аквіната В. Олексюка, - мислителі української діаспори, по суті, спільно вельми критично оцінили і засудили теорію й практику «марксизму-ленінізму» в СРСР сталінського і постсталінського часу. Таким доспілим його плодам, як-от «Обезвласнене суспільство. Марксизм: утопія в теорії і терор у практиці» (1981) вихованця Люблінського університету, почесного доктора НаУКМА П. Балея, передували у 50-х – 60-х рр. XX ст. численні публікації його колег у еміграційній періодиці, зокрема й (Барка, 1963; Галамай, 1963; Кушнір, 1963). Цікаво, що відзначне С. Галамаєм у статті «Ще про діалектичний матеріалізм: людина – машина», в його найзагальніших рисах, «намагання матеріалістів» здійснити «омашинення людини», як і відзначена В. Баркою в статті «Релігія і наука заперечують діямат» «світоглядова боротьба» «завідувачів діямату», як

«ідеологічної підойми» для «світоповороту в апокаліптичний жах прийдешніх часів», «проти релігії», виразно перегукуються, за всієї відмінності вихідних філософських позицій, з критичним умонастроєм щодо догматизованої версії марксизму в СРСР більшості діячів постаючої Київської філософської школи. У широкому спектрі їх публікацій початку 60-х рр. XX ст.: як наукових праць, наприклад монографії «На філософському роздоріжжі» (1962) І. Бичка, так і в перших – підцензурних, проте доволі інформативних спогадах про закордонні – перші, наукові відрядження до країн Західного блоку (Копнин, Передерий, 1964; Гончаренко, 1967), – відчутно вчувається повоєнний антитоталітарний поворот до культурно-антропологічної проблематики. Уважне осмислення ідей творців німецької класичної філософії і, водночас, О. Шпенглера й А. Тойнбі, книг Старого і Нового Заповіту і, разом із тим, праць І. Павлова, В. Бехетерева, та І. Сеченова, вчень В. Леніна, К. Маркса, Ф. Енгельса і, заразом, Д. Джентіле, Б. Кроче, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартра та С. Керк'єгора, – це далеко не повна лектура не тільки В. Барки, згадана ним у його статті, а й П. Копніна і багатьох його тогочасних колег з Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР.

Безумовне зацікавлення цих відомих представників жорстко розділеної фізичними й ідеологічними кордонами української інтелектуальної еліти одне одним, досвідом ідейно-світоглядного формування у відмінних цивілізаційних вимірах, показово виявлене в прикметних у багатьох відношеннях працях М. Гончаренка, а саме в книзі його дорожніх нотаток «На культурних меридіанах Австралії і Океанії» (1973) та, головним чином, передуючій їй осяжнішій книзі спогадів про мандрівку до Західної Європи й Північної Америки (Гончаренко, 1967). Призабутий нині представник старшої генерації Київської філософської школи, член-кореспондент АН УРСР, співробітник згаданого інституту, як і, дещо згодом, Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, культуролог і мистецтвознавець М. Гончаренко вдався в цих, що прикметно, україномовних виданнях, до огляду соціокультурного буття «капіталістичного світу» часу розквіту правозахисного та протестного рухів на геополітичному фоні наслідків Карибської кризи і набираючої тоді обертів війни у В'єтнамі. Описуючи у першій (Гончаренко, 1967) відвідини у 1964 – 1965 рр. Великої Британії (Лондон, Кембридж, Оксфорд, Стратфорд-на-Ейвоні та Кентербері), Канади (Оттава, Монреаль, Ванкувер) і США (Нью-Йорк, Кембридж, Чикаго, Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Вашингтон, Честер), М. Гончаренко змалював широку панораму вражень від особисто відвіданих ним громадських установ, закладів освіти, науки і культури, як-от Британського музею, Альберт-холлу, Національної галереї Оттави, музеїв Нью-Йорка та різних заходів, зокрема V Фестивалю сучасного мистецтва (Ванкувер, 1965). Приділяючи увагу аналізу актуальних тем історії та теорії культури, етики, соціології і філософії, у тому числі й на матеріалах невиданих тоді в СРСР праць Г. Ріда, Е. Тоффлера, Д. Бела, В. Елтона, А. Ґавзера, П. Сорокіна і ін. зарубіжних учених, як і широкого спектру зарубіжної періодики, – від «The Times» до «Life», він вводив читачів до стін відвіданих ним Лондонського, Кембріджського, Оксфордського, Нью-Йоркського, Колумбійського, Гарвардського, Чиказького та Каліфорнійського університетів і ряду вишів Канади. Висвітлюючи устрій систем вищої освіти у цих країнах в контексті опису зустрічей з викладачами і студентами згаданих вишів, М. Гончаренко привідкрив зміст свого спілкування, зокрема наукових дискусій, із такими знайомими «буржуазними» гуманітаріями, як-от професори: А. Маслов (університет Британської Колумбії), Д. Портной (Нью-Йоркський університет), Г. Айкен (Гарвардський університет), Т. Парсонс (Гарвардський університет), Р. Бравнінг (Північно-Західний університет Чикаго), О. Ашнберг (Каліфорнійський університет (Берклі)) та ін.

Вдаючись до доволі-таки полемічного і, зазвичай, політизованого, проте, безумовно, фахового обговорення як з ними, так і в студентських аудиторіях та різних суспільних колах цих країн, світових освітньо-наукового, культурно-мистецького й суспільно-політичного процесів, М. Гончаренко засвідчив у цих бесідах типове для Київської філософської школи світоглядно-антропологічне – людиновимірно-гуманістичне, осмислення долі людини та людства в ключі аргументованого діалогу. Воно суттєво відмінне від мілітаризованого стилю офіційної науки сталінської доби з її жорсткою догматичною узалежненістю від партійно-вождівського наративу, постульованого як абсолютна істина. Прикметне його виваженість і заразом парадоксальність суджень, іронічним і, проте, не раз самокритичним їх забарвленням, комунікування М. Гончаренка споріднене зі звучанням голосів пам'яті його колег (Крымский и Чайка, 2012; Горский и Чайка, 2014) по інституту й філософській школі. Підданий спершу

прискіпливій самоцензурі, а згодом - не менш ретельному редагуванню іншим, голос пам'яті М. Гончаренка, з усіма наголосами, акцентами, недомовками та, власне, тропами й фігурами – від літот до гіпербол, висвітлив, головню, образи «консерваторів» зі специфічних університетських середовищ згаданих країн і задокументував, бодай вельми конспективно, сприйняття ними своїх та його – уявленого ними, власних образів людей та філософів. Співставляючи англійців – на загал «ввічливих до нудоти», «стриманих», «хоча і не від того, щоб тонко пожартувати», та «більш простих, товариських і більш відвертих» канадців, він, не без іронії, зауважив, що в містах американського далекого Заходу, коли співрозмовники дізнавались, що він прибув з СРСР, на нього дивились як «на папуаса або людину з Місяця». Обмежуючи свої спогади про спілкування з ученими і громадськістю української діаспори кількома побіжними згадками про відвідини ним Шевченківської виставки у Лондоні до 150-річного ювілею Кобзаря в жовтні 1964 р. і розмови з «одним українським професором», як і з «канадськими українцями», М. Гончаренко, що цікаво, згадав про наявність між них «націоналістів» та, водночас, позитивно відгукнувся про «національно свідому і культурну частину українців Канади» без жодних, що вельми дивно, пропагандистських коментарів щодо їх ставлення до СРСР.

Засуджуючи діяльність «авторів антирадянських книг» - «спеціалістів по Радянському Союзу» з Коледжу св. Антонія в Оксфорді, зокрема їх лекційні курси «Історія російської революції» і «Радянська конституція» для «наклепів і брехні», він, водночас, відзначив велике зацікавлення, з яким ознайомився з діяльністю соціологічної лабораторії Гарвардського університету під орудою Т. Парсонса. Згадуючи відвідини ним у 1963 р. СРСР та Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР із доповіддю про роботу американських соціологів, як і його бажання «зрозуміти радянську соціологію», М. Гончаренко, разом із тим, вельми критично оцінив ставлення до розвитку радянської філософії та культури у цілому багатьох співбесідників, зокрема і викладачів університетів, які, в кращому випадку, на питання про «радянську літературу, філософію, естетику», ніби змовившись, згадували лише Достоевського, Толстого, Чехова та дивувались, що в СРСР таки «читають Аристотеля, Спінозу, Канта, Гегеля». Розрізняючи «брехню» у «тозі академічності», як-от «антирадянські» видання Оксфордського університету, та окремі постаті критично налаштованих щодо поступу цивілізації зарубіжних мислителів, зокрема «надто складну і цікаву фігуру» Г. Ріда, М. Гончаренко доволі відверто змалював на прикладах бесід із викладачами вишів Північної Америки, головним чином з А. Масловим та Р. Браунінгом і їх колегами, позицію «консерваторів» від науки щодо теорії та практики марксизму в СРСР. Безумовно тенденційне, це висвітлення виразної упередженості його візаві щодо змін у філософських освіті, науці й культурі в СРСР кінця 50-х – початку 60-х рр. XX ст., з огляду на канонічне сприйняття ними марксизму-ленінізму в його офіційній версії сталінської епохи, виразно засвідчило виняткову неусталеність образу постсталінської філософії в СРСР у західного студентства і викладацького загалу. Показовим прикладом тривкості їх уявлень щодо СРСР, між іншим і місцезнаходження України, не кажучи про її наукові інституції, є його іронічна згадка про багаторазове малювання карти Європи та позначення на ній Києва з метою пояснити звідкіля він прибув.

А вже за три роки, у Торонто, членом Компартії Канади, випускником Саскачеванського та Торонтського університетів, істориком І. Коляскою, який вчився близько двох років (1963 - 1964) у Вищій партійній школі при ЦК КПУ, де, за іронією долі, в 1968 – 1973 рр. завідувачем кафедри філософії був саме М. Гончаренко, видано першу книгу спогадів - «Освіта у Радянській Україні: дослідження з русифікації і дискримінації» (1968). Разом із опублікованою ще двома роками пізніше другою книгою нотаток-спогадів І. Коляски «Два роки у Радянській Україні. Особистісна розповідь канадійця про російське гноблення і зростаючу опозицію» (1970), ці англomовні свідчення вченого і громадського діяча про реальний стан справ у освітньо-науковому та, на загал, суспільному житті УРСР і, головним чином, її столиці, мали вельми широкий – негативний для СРСР, розголос у північноамериканській діаспорі та в університетських і, в цілому, інтелектуальних колах Канади і США. Власне, якраз у ці роки і добіг свого кінця нетривалий період спроб науковців Східного та Західного блоків, як-от М. Гончаренка та І. Коляски, здійснити крок назустріч освітньо-науковій співпраці наприкінці епохи хрущовської «відлиги». Починаючи з 1968 р., як року «світової революції», - Міжнародного року прав людини і, разом із тим, Празької весни і демонстрації «сімох сміливих» на її підтримку на Червоній площі в Москві, «червоного травня» у Франції та масових виступів у ФРН та США, та закінчуючи 1971 р., як роком відзначення 50-річчя з дня утворення СРСР й проведення XXIV (1971) з'їзду КПРС, тривало завершення про-

цесу налагоджування соціокультурного діалогу між СРСР і США. Святкування 100-річчя з дня народження В. Леніна (1970) стало маркером утвердження в СРСР ідейно-політичного вектора неосталінського «застою», втіленого в звільненні з посади у 1972 р. Першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста, провокуванні КДБ УРСР «справи Добоша», як приводу до все нових репресій проти українського національно-культурного та правозахисного руху. Рік урочистого відзначення 250-річчя з дня народження Г. Сковороди став роком репресій проти відділу історії філософії на Україні Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР як протидією режиму вільному виходу вітчизняної філософської думки на світову наукову арену і веденню на ній відкритого міжнародного діалогу.

Дискусія та висновки

Вельми складна та суперечлива внутрішньополітична ситуація в СРСР кінця 40-х - 50-х рр. XX ст.: від продовження розпочатих ще за Другої світової війни масових депортувань етнічних груп і народів, проведення в 1948 – 1953 рр. кампанії проти «безрідних космополітів» до згорання розпочатої після XX з'їзду КПРС «відлиги» та хрущовської антирелігійної кампанії, пік якої припав на 1958 – 1964 рр., - значно ускладнювалась збройною інтервенцією СРСР до Угорщини у 1956 р. та прямою загрозою атомної війни із США за Карибської кризи 1962 р. Уміщена в одинадцятому числі «Фенікса» (1962 р.) «Анотована бібліографія книжок про Советський Союз і Україну 1950 – 1960 рр.» П. Гоя в складі понад ста монографій та збірників, у тому числі й українських авторів, що побачили світ лише в США і Великій Британії, виразно засвідчує пильну увагу їх авторів, зокрема й таких визнаних радянознавців, як-от: К. Меннінг, Д. Кінан та З. Бжезінський, - до всіх аспектів життя в СРСР на зламі сталінської й хрущовської епох, великою мірою саме до його ідейно-філософського виміру. Триваючі в той час у Радянському Союзі винятково важливі в геополітичному відношенні внутрішньо- і зовнішньополітичні зміни, за всієї їх малозрозумілої для пересічного іноземця багатовимірності й різноплановості, вкрай посилили зацікавлення західних інтелектуалів, як це, наприклад, засвідчено в спогадах (Фоєр, 1987), досвідом прямого спілкування з радянськими колегами. Виразне симпатизування багатьох із них, як-от того ж автора згаданих спогадів, вченню К. Маркса та ідеям широкого спектра його послідовників, зокрема В. Леніна і, водночас, Л. Троцького, як і не менш пристрасне їх заперечення з боку інших, виразно позначились на ставленні до змін в СРСР, зокрема в УРСР, мислителів української діаспори. Переважно учасники національно-визвольних змагань та активні учасники українських політичних партій і громадських організацій на еміграції, вони, за свідченнями В. Олексюка (Олексюк, 1981), ангажувались різними «політично-партійними ідеологіями» з їх «постійними внутрішніми кризами і розколами», як-от «драгоманівщиною, липківщиною, донцівщиною, василіянівщиною і багрянівщиною».

Безумовна невиробленість певної фахової оцінки Київської філософської школи і цілої специфіки розвитку філософії УРСР у 50-х – на початку 60-х рр. XX ст. не лише в межах певної такої ідеології, а й окремої концепції чи праці мислителів української діаспори того часу, свідчить, по суті, про пояснюване їх відірваністю від реалій постсталінської України запізнення їх рецепції. На наш погляд, це й не дивно, бо й досі - понад піввіку потому, в Україні активно дискутуються питання: передумов та процесу виникнення цієї школи, етапів її розвитку і складу поколінь її діячів, як і галузей та напрямів її фахової й іншої діяльності, - узяті під сумнів самими її творцями М. Поповичем і В. Лісовим, які заперечили її історію як класичної філософської школи. Це явище в усьому спектрі його пояснень: як гуртка київських філософів, інтелектуального руху з осмислення теоретико-пізнавальної проблематики і, власне, шкіл П. Копніна й В. Шинкарука в очолюваному ними Інституті філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, нео/постмарксистської течії у філософії УРСР, - та багатьох інших, не відповідає цілком, по суті, жодному з них, але й дає певні підстави слушності кожного. Постає поза УРСР, у Москві, ймовірно з легкої руки визнаного за її засновника його колегами і учнями П. Копніна, ця назва позначає собою рядні здобутки як відділу логіки і методології наукового знання, так і відділу історії філософії на Україні, визнання доробку яких у світі припало на кінець 60-х – 80-і рр. XX ст. Засвідчене С. Кримським щодо першого з цих відділів з боку «західних логіків», воно не меншою мірою стосувалось значно критичнішого оцінювання українознавчого історико-філософського доробку другого з них, адже їх дослідницькі проекти були спільно ініційовані П. Копніним. Разом із тим, воно невіддільне від постаті заарештова-

ного в 1972 р. його колеги, в'язня сумління В. Лісового, образ якого став у демократичному світі часу «холодної війни» символом непокороної тоталітарним режимом вільної думки.

Бібліографія

- Барка В. Релігія і наука заперечують діямат / В. Барка // Вісник: суспільно-політичний місячник. – січень 1963. – ч.1 (170). – С. 6-12.
- Витвицький Б. Філософія, політика та політика у філософії (Огляд *Філософської думки* за 1970 – 1979 роки) / Богдан Витвицький // Сучасність. – липень – серпень 1984. – ч. 7-8 (279-280). – С. 202 – 215; вересень 1984. – ч. 9 (281). – С. 89 – 105.
- Галамай С. Ще про діалектичний матеріалізм: людина – машина / Степан Галамай // Вісник: суспільно-політичний місячник. – січень 1963. – ч.1 (170). – С. 4-5.
- Головаха Є. Суб'єктивний погляд на українську філософію (Розмова із Ксенією Боровською, Аміною Кхелуфі та Всеволодом Хомою) / Євген Головаха // *Sententiae*. – 2017. – Vol. XXXVI, Issue 1. – С. 173 – 214.
- Гончаренко М. Дорогами західного світу / М. В. Гончаренко. – Київ : Наукова думка, 1967. – 196 с.
- Горский В. Я прожил счастливую жизнь (Цикл интервью Т. А. Чайки) / В. С. Горский, Т. А. Чайка. – Киев: Издат. дом Дмитрия Бурого, 2014. – 176 с.
- Копнин П., Передерий В. О чём говорят философы мира: заметки участников XIII Международного конгресса философов в Мексике / П. В. Копнин, В. Ф. Передерий. – Киев: Наукова думка, 1964. – 78 с.
- Корчинська Г. Три або чотири закони діалектики / Галина Корчинська // Український збірник. Інститут для вивчення СРСР, Мюнхен. – 1957. – Кн. 8. – С. 7 – 45.
- Кравців Б. Суспільно-політичні погляди Івана Франка і радянське франкознавство / Богдан Кравців // Сучасність. – травень 1966. – ч. 5 (65). – С. 39 – 51.
- Крымский С., Чайка Т. Сергей Крымский: наш разговор длиною в жизнь (Цикл интервью Т. А. Чайки) / С. Б. Крымский, Т. А. Чайка. – Киев: Издат. Дом Дмитрия Бурого, 2012. – 436 с.
- Кушнір М. Сила і внутрішні суперечності комунізму / Михайло Кушнір // Вісник: суспільно-політичний місячник. – травень 1963. – ч.5 (174). – С. 15-18.
- Лісовий В. Спогади. Поезії / Василь Лісовий; Упор. Н. Вельбовець, В. Лісова, Л. Туровець-Лісова. – Київ: Смолоскип, 2014. – 664 с.
- Мінаков М. Tenebrae seu lux ex oriente? Переоцінка радянської філософії в сучасній англо-американській історіографії / Михайло Мінаков // Філософська думка. – 2009. – №3. – С. 103 – 116.
- Олексюк В. Основи реалістичної (Аристотелівсько-томістичної) філософії / Володимир Олексюк. – Чикаго – Мюнхен: Друкарня «Логос», 1981. – 280 с.
- Соловей Д. Шевченко й самостійність України. З приводу виступу Д. Ф. Острянина, члена-кор. АН УРСР, у московських «Вопросах философии» / Дмитро Соловей. – Мюнхен, 1962. – 48 с.
- Феденко П. Шевченко в кривому дзеркалі / Панас Феденко // Вільна Україна: журнал української визвольної думки. – 1961. – ч.30. – С. 1 – 9.
- Філософська думка західної української діаспори ХХ століття: ідеї та постаті / Сергій Йосипенко та ін.; відп. ред.. С. Л. Йосипенко; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – Київ: Наукова думка, 2018. – 269 с.
- Фоер, Люїс С. Конфлікт поколінь серед радянських марксистів / Люїс С. Фоер // Сучасність. – червень 1987. – ч. 6 (314). – С. 59-72.; липень – серпень 1987. – ч. 7-8 (315-316). – С. 105 – 121.
- Шеремета О. Радянські дослідження філософської думки України: ідеологічний та адміністративний контекст дослідницьких стратегій / О. Шеремета // Філософська думка. – 2013. – №1. – С. 90 - 102.
- Plamenatz, John (1954) *German Marxism and Russian Communism*. – London, Longmans.
- Vdovychenko, Heorhii (2021) Kyiv Philosophical School as a Partner of International Scientific Life during the Cold War: The Experience of Dialogue in Geopolitical Confrontation. *Future Human Image*, Volume 15, 122–135. <https://doi.org/10.29202/fhi/15/11>
- Vdovychenko, Heorhii (2021) Kyiv Philosophical School and Human Rights. National-Cultural Movement in

the Ukrainian SSR: Scientific and Public Dialogue and Interaction. *Ukrainian Policymaker*, Volume 8, 127-143. <https://doi.org/10.29202/up/8/14>

Vdovychenko, Heorhii (2020). Personal Dimensions of the Kyiv Philosophical School and its Images through the Voices of Memory. *Future Human Image*, Volume 14. <https://doi.org/10.29202/fhi/14/11>

Vdovychenko, Heorhii (2020). Socio-Political Image of the Kyiv Philosophical School: from Internal Resistance to Open Attitude. *Ukrainian Policymaker*, Volume 7. <https://doi.org/10.29202/up/7/10>

References

Barka, Wasyl (1963) Religion and Science Deny The Diamat. *The Herald*, 1 (170), 6-12.

Vitvitsky, Bohdan (1984) Philosophy, Politics and Politics in Philosophy (Review of Philosophical Thought for 1970 – 1979), *Sucasnist*, 7-8 (279-280), 202 – 215; 9 (281), 89-105.

Galamay, Stepan (1963) More About Dialectical Materialism: Man is a Machine. *The Herald*, 1 (170), 4-5.

Golovakha, Yevhen (2017) Subjective view of Ukrainian philosophy (Conversation with Xenija Zborovska, Amina Khelufi and Vsevolod Khoma). *Sententiae*, 1 (XXXVI), 173-214.

Honcharenko, Mykola (1967) By the Roads of the Western World. Kyiv: Naykova dumka.

Horskyi, Vilen, and Chaika, Tatiana (2014) I Lived a Happy Life (T. A. Chayka Interview Cycle). Kiev, Izdatelskiy dom D. Byrago.

Kopnin, Pavel and Perederiy, Vitaliy (1964) What the World's Philosophers Are Talking About: Notes by Participants of the XIII World Congress of Philosophy in Mexico. Kiev, Naukova Dymka.

Korchynska, Halyna (1957) Three or Four Laws of Dialectics. *Ukrainian Review*, Institute for the Study of Ukraine, 8, 7-45.

Kravciv, Bohdan (1966) Socio-political Views of Ivan Franko and Soviet Franko Studies. *Sucasnist*, 5, 39-51.

Krymskyi, Serhii, and Chaika, Tatiana (2012) Our Life-Long Conversation (T. A. Chayka Interview Cycle). Kiev, Izdatelskiy dom D. Byrago.

Kushnir, Mykhailo (1963) The Power and Internal Contradictions of Communism. *The Herald*, 5 (174), 15-18.

Lisovyi, Vasyl (2014) Memories. Poems. Ed. by Natalia Velbovets, Vira Lisova, Larysa Turovets-Lisova. – Kyiv: Smoloskyp.

Minakov, Mykhailo (2009) Tenebrae seu lux ex oriente? Reassessment of Soviet Philosophy in Modern Anglo-American Historiography. *Philosophic Thought*, 3, 103-116.

Oleksiuk, Wolodymyr (1981) Basics of Realistic (Aristotelian-Thomistic) Philosophy. Chicago – Munich, Logos.

Solovey, Dmytro (1962) Shevchenko and Independence of the Ukraine. On the Speech of D. Ch. Ostryanin, a Corresponding Member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, in the Moscow Journal "Questions of Philosophy". Munich.

Fedenko, Panas (1961) Shevchenko in a Curved Mirror. *Free Ukraine*, 30, 1-9.

Philosophical Thought of the Western Ukrainian Diaspora of the XX century / S. Yosypenko and oth., editor in chief S. Yosypenko. Kyiv, Naykova Dumka.

Feuer, Lewis Samuel (1987) Generational Conflict Among Soviet Marxists. *Sucasnist*, 1987, 6 (314), 59-72; 7-8 (315-316), 105-121.

Sheremeta, Oksana (2013) Soviet investigations of the philosophic thought of Ukraine: ideological and administrative context of research strategies. *Philosophical Thought*, 1, 90-102.

Plamenatz, John (1954) German Marxism and Russian Communism. – London, Longmans.

Vdovychenko, Heorhii (2021) Kyiv Philosophical School as a Partner of International Scientific Life during the Cold War: The Experience of Dialogue in Geopolitical Confrontation. *Future Human Image*, Volume 15, 122–135. <https://doi.org/10.29202/fhi/15/11>

Vdovychenko, Heorhii (2021) Kyiv Philosophical School and Human Rights. National-Cultural Movement in the Ukrainian SSR: Scientific and Public Dialogue and Interaction. *Ukrainian Policymaker*, Volume 8, 127-143. <https://doi.org/10.29202/up/8/14>

Vdovychenko, Heorhii (2020). Personal Dimensions of the Kyiv Philosophical School and its Images through

the Voices of Memory. *Future Human Image*, Volume 14. <https://doi.org/10.29202/fhi/14/11>
 Vdovychenko, Heorhii (2020). Socio-Political Image of the Kyiv Philosophical School: from Internal Resistance to Open Attitude. *Ukrainian Policymaker*, Volume 7. <https://doi.org/10.29202/up/7/10>

SOVIET UKRAINE PHILOSOPHY OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY IN THE ASSESSMENTS OF WESTERN PHILOSOPHERS OF THE TIME: IMAGE OF THE KYIV PHILOSOPHICAL SCHOOL OF THE 1950S – FIRST HALF OF THE 1960S

Heorhii Vdovychenko, Doctor of Philosophical Sciences, Senior Researcher,
 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-8532-7672>
 E-mail: georgyvovychenko@knu.ua

Abstract

The article deals with the problem of the rise in the 1950s – first half of the 1960s, in the context of the formation of the idea of the Soviet Ukraine philosophy in the Western world, of the image of the Kyiv philosophical school as a prominent participant in the international scientific process of the Cold War era. This school emerged during Khrushchev's "thaw" or stage of metamorphosis of the USSR from Stalinism to neo-Stalinist stagnation, namely between the XX (1956) and XXIV (1971) Congresses of the CPSU. It was the leading ideological and organizational center of the philosophical life of the Ukrainian SSR during the geopolitical struggle of the Eastern and Western military-political blocs under the leadership of the USSR and the USA. The Kyiv philosophical school was the main representative of Soviet Ukraine in its dialogue with world philosophical thought established in the mid-1960s. This school, mainly its Ukrainian historical and philosophical achievements of the 1950s – 1970s, became the central object of study of the Soviet philosophy by philosophers and scientific institutions of the USA, Western Germany and other countries of the Western bloc in the second half of the XX century. This study can be divided into three conditional stages: 1. the preparatory one during the transition from Stalinism to Khrushchev's "thaw" (late 1940s – early 1960s); 2. of scientific international interaction in the conditions of ideological confrontation during the transition from "thaw" to neo-Stalinist "stagnation" (early 1960s – early 1970s); 3. of intensification of the ideological struggle during the transition from "stagnation" to Gorbachev's "perestroika" (early 1970s – second half of the 1980s). During the first and beginning of the second of these stages, the philosophers of the diaspora P. Fedenko and D. Solovey began a critical analysis of the Shevchenko work of the director of the Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR D. Ostryanin. They carried it out in the context of active participation in Soviet philosophical studies together with their colleagues W. Barka, S. Galamay, B. Kravciw, M. Kushnir and, also, already well-known scientists A. Kultschytskyj, I. Mirtschuk and W. Janiw. No less important evidence of the nature of the perception of the Soviet philosophical thought by professors of universities in Western Europe and the United States in the first half of the 1960s are memories of foreign meetings with them of the founders of the Kyiv philosophical school, first of all the director of the mentioned institute P. Kopnin and his deputy M. Honcharenko.

Keywords: Ukrainian philosophy, philosophical thought of the Ukrainian diaspora, Kyiv philosophical school, Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, D. Ostryanin, P. Kopnin, M. Honcharenko, P. Fedenko, M. Solovey.

Received: May 10, 2021

Approved for printing: May 31, 2021

Published: June 21, 2021

Vdovychenko H. (2021). Soviet Ukraine Philosophy of the Second Half of the 20th Century in the Assessments of Western Philosophers of the Time: Image of the Kyiv Philosophical School of the 1950s – First Half of the 1960s. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(5), 5-17. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2021/5-1/8>